

Societatea de Științe Istorice din România
c/o Facultatea de Istorie a Universității din București, sala 8
Bd. Elisabeta nr. 4-12, 030018 București, România
societateistorie@yahoo.com
www.ssir.ro/

Analiza manualului
Magda Stan, *Istorie. Manual pentru clasa a VI-a*,
Editura Didactică și Pedagogică, 2018.

Decizia Ministerului Educației de revenire la manualele unice și apariția în toamna aceasta a celui dintâi pentru clasa a VI-a a stârnit opinii contradictorii care obligă Societatea de Științe Istorice din România să formuleze un punct de vedere obiectiv și argumentat. În acest scop a fost constituit un grup de lucru alcătuit din prof. Victor Gabriel Osăceanu (Școala Gimnazială „Zaharia Stancu” Roșiori de Vede, Teleorman), prof. Ana Preda Tudor (Colegiul „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” din Buzău) și prof. dr. Dumitru Tomoni (Liceul Teoretic „Traian Vuia” din Făget, Timiș), care, în mod independent unul de celălalt, au formulat o serie de observații.

Trebuie să menționăm că investigația a început cu verificarea obiecțiilor formulate de prof. dr. Stan Stoica, publicate pe o rețea de socializare încă la 25 august a.c. (https://www.facebook.com/stan.stoica.92/posts/2105925959658349?_tn_=_K-R). De atunci și până azi, unele dintre erorile semnalate au fost corectate „pe tăcute” în forma existentă online (<https://manuale.edu.ro/manuale/Clasa%20a%20VI-a/Istorie/EDP/A535.pdf>); rămâne de văzut dacă pentru exemplarele deja tipărite se va publica o erată online, se va tipări un set de „îndreptări” sau se va considera că oricum rămân și așa destule erori care încă nu au fost corectate.

Grupul de lucru a constatat următoarele:

A. Relația cu programa.

Lucrarea corespunde cerințelor programei și o urmează în general, cu excepția a două studii de caz adăugate conținutului „Călători și călătorii. Europa și Lumea Nouă” (Cristofor Columb și Fernando Magellan) și a altor trei, care suplimentează tema „Despre Reformă și Contrareformă” (Inchiziția, Martin Luther și Henric al VIII-lea).

Pe de altă parte, la subiectul despre Iluminism, programa prevede alături de studiile de caz despre Montesquieu și Rousseau și pe cel despre Voltaire, care lipsește din manual. E drept însă că marele filosof apare la activitățile de învățare figurând la pagina 67 cu un fragment din „Candide”, iar în a doua imagine de la jumătatea aceleiași pagini putem vedea un salon parizian unde se citește un text al său. În fine, la pagina 69, la o altă activitate de învățare, elevii sunt solicitați să comenteze un fragment din „Dicționarul filosofic” al aceluiași autor. Situația se repetă la tema „Statele moderne. Revoluție și emancipare”, unde lipsește studiul de caz „Formarea statelor naționale în secolul al XIX-lea. Germania”, subiectul fiind abordat în câteva generalități în lecția care dă titlul temei și în activitățile de învățare de la pagina 88, precum și în evaluarea de la pagina 98. Se poate spune că toate cele de mai sus sunt bune ocazii de a-l descoperi pe Voltaire sau formarea Germaniei Moderne și altfel. Credem însă că asta nu scuza absența din manual a celor două subiecte care trebuiau tratate distinct ca studii de caz.

B. Deficiențe de calibrare și selecție a informației.

Unele conținuturi sunt tratate sumar, iar altele, din contră, sunt încărcate cu o abundență de informații.

Astfel, tema despre „Revoluția industrială” este deficitară în ceea ce privește consecințele sociale (configurarea clasei muncitoare și a burgheziei), istoria timpurie a căilor ferate, cunoscuta linie de călători Manchester-Liverpool nefiind menționată, iar răspândirea revoluției industriale în Europa și în lume este doar amintită.

Pe de altă parte, teme precum „Renașterea și Umanismul”, sau „Reforma și Contrareforma”, sunt pline cu informații nu întotdeauna semnificative. În manual sunt prezentări mai mulți autori remarcabili prin enumerări ale titlurilor lucrărilor lor, deși prezentarea celei mai reprezentative dintre ele ar fi fost suficientă. Astfel, în cazul lui Shakespeare sunt enumerate opt opere dramatice și șapte personaje celebre, despre care însă nu aflăm decât numele, eventual câte un adjectiv și că erau diverse: „William Shakespeare a creat, în piesele sale de teatru, personaje deosebit de diverse ca înfățișare, comportament, exprimare etc., care reflectă nenumărate aspecte ale personalității umane. Printre acestea se numără îndrăgostiții Romeo și Julieta, Henric al V-lea, regele Angliei, Cleopatra, regina Egiptului, Hamlet, prințul Danemarcei, bătrânul rege Lear, Lady Macbeth cea nemiloasă etc.” (pagina 36).

La medalionul dedicat feministei Olympe de Gouges (pagina 74) nu ar fi fost lipsit de relevanță să se menționeze și faptul că ea a fost ghilotinată în noiembrie 1793.

La pagina 76 se omite informația că în timpul Directoratului Franța a avut un Parlament bicameral, deși anterior, pe cuprinsul aceleiași pagini, se amintise despre Convenția Națională din anii 1792-1795 și deși se face referire la puterea executivă reprezentată de cei cinci Directori, care însă erau numiți de Consiliul Bătrânilor dintre propunerile Consiliului celor 500.

Totodată, despre Constituția din 1804 aflăm doar dintr-un fragment la pagina 79, acest act legislativ negăsindu-și locul nici în textul lecției, și nici într-un tabel recapitulativ.

C. Erori factuale

Lista de mai jos nu este exhaustivă, ci selectează doar câteva dintr-un număr din păcate prea mare de erori în prezentarea faptelor istorice:

- Sebastian del Cano nu a fost „secundul lui Magellan”, așa cum se afirmă la pagina 16; după moartea lui Magellan în Filipine comanda expediției a fost preluată de alți ofițeri mai bine plasați în ierarhie, iar Sebastian del Cano a obținut comanda independentă șase luni mai târziu doar pentru că nava *Trinidad*, care era mai mare decât *Victoria*, a fost avariata și comandantul João Lopes de Carvalho a rămas în Moluca cu grupul cel mai numeros de supraviețuitori ai expediției lui Magellan.
- La ilustrația D de la pagina 42 se afirmă că gravura prezintă „Dieta de la Augsburg 1530. Adoptarea Confesiunii, baza organizării luteranismului”; în realitate, Confesiunea nu a fost adoptată de dietă și de împăratul Carol Quintul, care a rămas catolic, ci doar prezentată acestora de cancelarul ducelui Saxoniei, după ce fusese adoptată de mai mulți principii și reprezentanți ai orașelor.
- La pagina 44 se afirmă că „În timpul domniei reginei Elisabeta I, Anglia a cucerit noi teritorii în afara Europei, extinzându-și astfel imperiul colonial”, deși tentativele din anii 1580 de a întemeia colonii engleze în teritoriul actual al Statelor Unite (Virginia) au eșuat, și colonizarea propriu-zisă a început abia în timpul lui Carol I Stuart.
- La paginile 45-47, în studiul de caz dedicat barocului, s-au trecut, în mod eronat, aspecte importante ale clasicismului, care nu figurează în programă; a include scriitori precum Molière sau Jean de la Fontaine în curentul baroc înseamnă a considera că

simultaneitatea cronologică prevalează asupra trăsăturilor creației literare. În opinia noastră aici o parte din responsabilitate o au autorii programei, care ar fi trebuit să includă, în mod echilibrat, și clasicismul și barocul.

- La pagina 50 se afirmă că în Imperiul Otoman erau administrate de la palatul imperial „aproape 40 de asociații culturale”; evident, aici este o eroare factuală care are la origine o confuzie conceptuală, deoarece *vakuf*-urile erau fundații religioase, care uneori aveau și activități culturale, dar nu asociații culturale.
- La pagina 51 se afirmă în mod eronat că puterea sultanului „era corectată de lege”.
- Trupele rusești nu au participat la reprimarea revoluției din Germania, așa cum se afirmă la pagina 90.

D. Deficiențe de terminologie.

În această secțiune sunt cuprinse exemple de erori în denumirea și/sau definirea termenilor, precum și de omisiuni și confuzii conceptuale sau terminologice.

La pagina 50, legenda ilustrației D este „Ocuparea orașului Szabács, din Serbia (1521)”; ar fi trebuit folosită transliterarea în alfabet latin a denumirii oficiale actuale – Šabac.

La tema „Constituirea Statelor Unite ale Americii. Declarația de Independență. Constituția” se vorbește despre revolta coloniștilor, numită „Invitația la ceai”, când termenul cel mai cunoscut este „Partida de ceai de la Boston” (pagina 70). Mai sus, pe aceeași pagină, se afirmă că nemulțumirea a fost produsă de taxa pe ceai și nu de taxa pe comerțul cu ceai.

Alți termeni sunt incorect sau incomplet definiți, sau pur și simplu neexplicați. Războiul țărănesc german este inclus la exemplele de războaie religioase (pagina 38), fără a se aduce în discuție și aspectele pur sociale ale acestuia. Incomplete sunt și informațiile despre anglicanism, despre care se afirmă la pagina 42 că susține „ideile Reformei, dar păstrează anumite trăsături catolice”, omițându-se faptul că nu doar organizarea ierarhică a bisericii, ci și părți semnificative din doctrina anglicană au rămas de inspirație catolică. În dicționarul de la pagina 38, burghezia apare constituită exclusiv din negustori, bancheri, un „etc.” generos incluzând probabil și pe proprietarii de ateliere, mai târziu industriași, cu rolul și importanța lor. În dicționarul de la pagina 68, războiul civil este definit ca un „conflict armat între tabere din rândul aceluiași popor”, deși în realitate este vorba de tabere din cadrul aceluiași stat, independent de compoziția etnică a acestuia.

Alte definiții sunt prea generale. Dicționarul de la pagina 76 definește teroarea ca o „spaimă, o frică puternică”, fără lămurii și cine trebuia să se teamă în anii 1793-1794 în Franța. La pagina 92, chestiunea „Divanurilor” (de fapt a divanelor ad-hoc) e complet nelămurită. Nu se înțelege de ce adunările de la 1857 se numeau astfel, și la urma urmelor, ce înseamnă ad-hoc.

În fine, este greu de înțeles de ce la tema despre „Umanism”, aducându-se în discuție mai mulți cărturari români, unii sunt considerați savanți autori de „creații” (Olahus și Honterus), cronicarii moldoveni au produs „scrieri”, iar Dimitrie Cantemir, care probabil n-a reușit să se ridice la nivelul lui Olahus și Honterus, a scris doar „lucrări”.

E. Deficiențe ale materialelor didactice.

Multe documente literare pe post de surse istorice scrise sunt redactate cu specificarea „adaptare” (exemple la paginile 19, 22, 37, 41, 55, 71, 79), ceea ce reflectă modificarea textului original; nu se indică însă magnitudinea modificărilor, ceea ce împiedică evaluarea dacă avem de-a face cu actualizări stilistice și/sau lingvistice, sau dacă este vorba de alterări de substanță ale textelor de epocă.

Se remarcă și puținătatea graficelor și tabelelor cu informații istorice pe care elevii ar trebui să le interpreteze.

Un punct nevralgic al manualului îl reprezintă incontestabil hărțile, ale căror dimensiuni au fost sacrificate pentru a lăsa loc materialului informativ sau aplicațiilor. Din multe exemple ne-am oprit doar la câteva, cum ar fi harta reprezentând „Europa după Congresul de la Viena” (pagina 87) sau „Anul 1848 în Europa” (pagina 91). Harta B de la pagina 16, cu traseul expediției lui Magellan rămâne neclară oricât de mult ai mări-o, iar la pagina 11 o hartă a lumii realizată în secolul al XV-lea este practic ilizibilă. La pagina 92 informația despre unirea Dobrogei cu România apare doar dedesubtul unei hărți a spațiului românesc la sfârșitul secolului al XIX-lea, altfel greu de deslușit. Nici imaginile nu sunt întotdeauna clare, îngreunând realizarea activităților de învățare.

Compartimentul în care se realizează paralela între trecut și prezent ar avea mult de câștigat dacă imagini precum cea de la pagina 39 (o pagină din „Faptele Apostolilor”, scoasă de sub tipar de Coresi) și-ar putea dovedi utilitatea.

F. Deficiențe ale activităților de învățare.

Trebuie semnalate mai multe situații în care lipsa informațiilor împiedică desfășurarea activităților de învățare. Astfel, la pagina 29, cu ajutorul unui document și al unei imagini, se cere realizarea unui poster cu titlul „La școală în secolele XV-XVI și în zilele noastre”. Sau, la pagina 73, elevii sunt solicitați să imagineze un dialog despre cauzele Revoluției franceze și despre importanța zilei de 14 iulie 1789 între un francez din Starea a III-a și un elev român din zilele noastre.

Exercițiul de la pagina 31, prin care se solicită o judecată de valoare asupra celebrei Gioconda, „considerată cea mai cunoscută și admirată operă de artă din istorie”, este inadecvat, întrucât acesta este un subiect controversat și pentru specialiști.

La pagina 35, aplicația 2 solicită elevilor ca, pornind de la studiul de caz „Giordano Bruno și Galilei Galilei”, să completeze câte o fișă biografică „pentru fiecare dintre cei trei astronomi”, deși în textul de referință sunt numiți însă doar doi, nu trei astronomi.

Unele sarcini de lucru sunt confuz formulate. Astfel, la pagina 102, se solicită „Cifra 3 corespunde pe hartă teritoriilor unite sub conducerea statului numit”; deși tentația celor mai mulți repondenți va fi să indice „Germania”, urmând riguros felul cum a fost formulată sarcina de lucru s-ar putea răspunde la fel de bine „Prusia”, care și-a păstrat statalitatea distinctă până în 1945.

Alte dificultăți în rezolvarea aplicațiilor decurg din imposibilitatea de a distinge detaliile din imagini, multe mici și neclare, precum cele de la paginile 11 și 15.

G. Deficiențe lingvistice, de scriere și de tehnoredactare.

Au fost semnalate și câteva greșeli de scriere și lingvistice. Nu insistăm asupra virgulelor puse greșit sau care lipsesc cu desăvârșire, sau a cuvintelor din care lipsesc litere – erori ce pot fi ușor corectate.

Surprinde utilizarea formei „vindere” în loc de „vânzare” pentru indulgențele papale (pagina 39; eroarea se repetă la pagina 58 în sintagma „Vinderea indulgențelor” în loc de forma încetățenită în limba română – „Vânzarea indulgențelor”).

De mai multe ori, se folosește forma „între anii” pentru ani succesivi, între care nu se află nimic („între anii 1793-1794” la pagina 76, „între anii 1814-1815” la pagina 88, etc.); considerăm că era preferabilă formula „în anii”.

Au fost identificate și mai multe greșeli de tehnoredactare. Menționăm astfel doar că la paginile 26 și 28 spațiul dintre prenumele și numele unor personalități ale Renașterii este dublu, iar la pagina 29, textul celei de-a doua activități de învățare e scris cu o literă mai mică într-un text care nu solicita această schimbare.

H. Aspecte pozitive.

Corectitudinea ne obligă să remarcăm și câteva reușite ale manualului, valoarea sa urmând a se valida la clasă în anii următori.

Conținutul științific este de cele mai multe ori adecvat nivelului de vârstă și de înțelegere al elevilor și fiecare capitol este însoțit de prezentarea competențelor pe care elevii trebuie să le dobândească. Recapitularea cunoștințelor din anul anterior este însoțită de probe de evaluare inițială. Reamintirea competențelor din clasa a V-a presupune utilizarea persoanei întâi singular, ceea ce-i face pe elevi să-și asume ce știu și ce pot face. Multe activități de învățare sunt corelate cu noutățile informaționale și tehnologice ale prezentului. Din când în când, o rubrică specială, care compară prezentul cu trecutul și împinge consecințele celui din urmă până în zilele noastre stimulează atât imaginația cât și creativitatea.

I. Observații generale.

Elaborarea unui manual de istorie reprezintă o încercare de mare dificultate și reușita nu este la îndemâna oricui. Sunt necesari ani îndelungați de studiu, o activitate didactică consistentă și un exercițiu repetat de scriere. Peste toate însă, în cazul de față, este mai întâi de înțeles noua paradigmă a programei, călătoria spre tărâmurii noi ale cunoașterii istorice, pentru care sunt necesare două condiții minimale.

Nicolae Iorga spunea odată că înainte de a pleca trebuie să citești și de aici deducem că, pentru a ajunge cu bine la destinației și pentru a da un sens călătoriei, e nevoie de cunoștințe bine înțelese. E nevoie deci ca textul lecției să fie epurat de informații neesențiale și să aibă doar menirea de a explica conținuturile esențiale. Mai apoi, activitățile de învățare, cu întreaga lor complexitate, îi pot ajuta pe elevi să descopere istoria și, în acest joc, să atingă competențele atât de mult solicitate.

Munca autorului este doar o parte a reușitei. Păstrăm opinia că reîntoarcerea la manualul unic îngrădește diversitatea și, cel puțin la istorie, în condițiile actualelor programe, marchează un regres. Dar dacă tot s-a hotărât să fie unul singur, atunci să-l facem cât mai bine, cu autori care să înțeleagă spiritul programei, cu o echipă editorială profesionistă și cu o comisie de evaluare exigentă și în totul interesată de creșterea valorii școlii.

Nu în ultimul rând e nevoie de resurse, de cel puțin un an pentru elaborarea manualului, și de alți doi-trei pentru experimentarea și valorizarea sa. O școală performantă se întreține cu investiții serioase și câtă vreme sistemul se va bucura că în loc să plătească 5-6 manuale cheltuiește cu unul singur, rămânem în confuzie și neputință. Eșecurile din mai toate manualele recent apărute trebuie să fie un semnal serios și puternic că e nevoie de măsuri energice care nu mai pot întârzia la nesfârșit.